

Plan de evoluție și de dezvoltare.

Cele câteva chipuri ale crizei de parcurs

Teme de gândire

Am încercat să adun mai jos câteva teme de gândire care au apărut cumva în preocupările mele în ultima vreme. Spun că au apărut și așa și este, mai degrabă nouă ni se întâmplă lucruri, ele vin peste noi, mai degrabă în acest fel decât nu știu ce premeditare și planificări improbabile și prezumțioase. Fațada a fost multă vreme pentru mine un subiect rejecat și sigilat de intransigența crud onestă a faptului de a fi modern, ea rezultă, un plan bun dă o fațadă bună, etc. Nici măcar retorica postmodernă nu a ajutat mult, a lucra asupra fațadei este eșecul, slăbiciunea proiectului. Și totuși fațda a irumpt la atelierul școlii odată cu, cred eu acum, profilarea unei alte exigențe, cea a orașului, de fapt a urbanității orașului. Ce-i drept, aceste irumperi au stat și pe, să spun, o anumită meditație impusă de tema principală a cursului opțional pe care, din nu știu ce rătăcire, l-am ținut timp de trei ani la universitate. Spațiul public este o temă principală de gândire mai peste tot iar referința la Hannah Arendt este cea mai firească, în *Condiția umană* sunt scrise lucruri esențiale despre subiect. Mai important este faptul că spațiul public pentru Hannah Arendt *iese* mai bine decât la Heidegger unde el este locul neautenticității *Dasein*-ului, deși, desigur, la el neautenticitatea este o formă deficitară a instalării noastre din capul locului în autenticitate. Spațiul public, *respublica*, ceea ce este comun nu este totuși comun-ul nostru adunat, media lui, magnanimitatea lui exigentă și persistentă este un *ceva comun* care trebuie descifrat și care, probabil, nu este de ordinul cotidianității noastre curente, *în primă instanță și cel mai adesea*. La Heidegger este această problematică a *apariției*, *ființa*, φύσις și travaliul acesta al manifestării suverane care se deschide și dăinuie, apariția care luminează. Deschiderea care odihnește în sine este fenestai (φαινεσθαι), lumina, arătare de sine, apariție. Ei bine, cuvintele acestea sunt irezistibile iar tentației analogiei este la fel de greu de a-i rezista, gândul că o casă în chip miraculos, înainte de toată analiza, *este*, și se prezintă aici, ferm în prezență ca apariție, ca față expusă, fațadă pentru a aface față deschisului, recuperează fațada nesperat iar *aparența* este și la fel, reabilitată. Fațada casei, ca *venire către* și gest doxologic, relativa ei decuplare de casă și celebrarea acestei apariții la stradă au fost în centrul lucrului la atelier. Și, firește, totul este dat de oraș, orașul dă fațada, el este preeminența iar gândul că comunul oamnelor este construcția cetății și legiferarea ei și pentru asta ei se adună este posibil dar mai tulburător și mai feril este gândul invers pentru care abia cetatea și sensul ei sunt cauzele pentru care poate fi și acel comun care precede orice comun, actul gravitațional pentru care orice adunare este posibilă. Polisul precede publicul și nu invers.

Deci, fațada este posibilă iar, lucrul asupra ei de asemenea, iar aparența apariției este ceva la care trebuie meditat. Așadar în centrul unei posibile reflexivități stă orașul ca preeminență și întrebarea este dacă un discurs transcendentă asupra lui mai este, azi, posibil. Într-un anumit fel, orașul de acum împiedică orașul să fie, la fel discursul curent timorează unul inaparent. Omniprezența discursului social (mai întâi omul!) va afecta chiar patrimoniul construit mai mult decât va fi sau este afectat de speculația financiară sau politicul cel mai frust. Poate și din aceste contrarități spontane s-a construit încercarea de a funda patrimoniul într-un existențial, de unde și această apariție neașteptată a martorului ca cel ce supraviețuiește. Acestea spuse pe scurt precum și cele mai de jos, sunt planul meu de evoluție și de dezvoltare. Trag nădejde că și ce urmează mai jos dar și lucrarea ca atare de mai înainte să facă totul mai plauzibil.

Orașul

În cele câteva texte despre din interiorul lucrării propriu-zise, am încercat să spun ceva despre oraș care să surpindă cumva o posibilitate a unui orizont de sens altul decât cel economic, social, de tip

rețea sau chiar monument. Am mai adăgat afirmația că orizontalizarea excesivă a orașului, refuzul oricărui invizibil și a oricărei preeminențe transcendente refuză până și posibilitatea de existență a oricărui discurs inteligibil despre țesătura nesfârșită, descriptivă și subiectivă a teleologiei cotidianității și aplatizează, astfel, expresivitatea iradiantă a lumii. Ideea că noi suntem, în preocupare, atașați și prinși „până peste cap” de lucruri și, simultan, departe de ele, îndepărtați, trebuie să dea de gândit; drumul între frigider și masă, între borcanele de murături și mașina de spălat, strânsul unui șurub și așteptata ieșire cu prietenii, poate trece fulgurant printr-un abis al răpirii extatice din această lume. Asupra afirmației *devoțiune față de invizibil și obligație față de vizibil*, deseori repetată aici, trebuie, la fel meditat și spune ceva despre un posibil fundament despre dubla natură, suprapusă, ascunsă, invizibilă, a orașului.

În capitolul Elogiul profanării¹ din volumul *Profanări* Giorgio Agamben spune că lucrurile (locurile) sacre sunt sacre pentru că sunt sustrate liberei întrebuintări, nu puteau fi vândute, cedate, puse în servitute, lezate, puse în sacrilegiu, pe scurt. Leșirii lucrurilor (locurilor) din sfera dreptului uman, *consacrării*, i se opune redarea liberei întrebuintări a oamenilor, *a profana*. Profanarea și consacrarea ar fi cele două limite prin care un oraș poate fi descris. Este imediat interesant de spus că locul „pur” este, neașteptat, tocmai locul eliberat de consacrarea dată de ieșirea din incinta separată (sacrae) și eliberarea lui, de acum, pur, profan, liber. Loc pur ar fi, așadar, în această, logică locul eliberat de sub autoritatea consacraării. Întrebuintarea ca atare nu este, cum am spune, un ceva, cel mai curent lucru ci, pentru a se produce, trebuie ca acel ceva să fie profanat, trebuie să trecă printr-o profanare. Cartarea orașului din această perspectivă a transgresărilor este una cu totul fertilă – consacrarea/profanarea ține de o intensă fenomenologie a limitelor și a pragurilor spațiale și aruncă o lumină asupra incipienței și persistenței urbanului. Orașul și urbanitatea lui au în constituția lor de ființă separarea (sacrae), distanțarea și retragerea, un cult la limitelor și a hotarelor concrete sau invizibile în chipul politeții, protocolului, legii morale stricte care duce la o expresie a reținerii și distanței necesare, a nu ocupa centrul, a lăsa loc liber firește, a fi in-hibit, a lua act de celalalt. Separarea are în sine un nucleu religios, „Religia nu este ceea ce unește zeii și oamenii, ci ceea ce veghează ca ei să rămână separați. Prin urmare, religiei nu i se opun necredința și indiferența, ci „neglijența”, adică o comportare liberă și distrată ...în fața lucrurilor și a întrebuintării lor, a formelor separației și semnificației lor.”² Profanarea este un tip special de neglijență care ignoră separația sau face din ea o întrebuintare specială. Orașul tradițional este un artefact al separării, retragerii și distanțării. Semnele lor sunt ubicue, pornind de la sintaxa soclului, la piațetă de întârziere, incintele absolute (instituții, mănăstirii), dispozitivele memoriei și ale nemuririi (monumentele), frontalitatea și simetria, borne și semne, până la separarea prin proprietate (proprietatea e sacră). Prin aceasta, teritorii din oraș sunt refuzate uzului direct sau dacă da, numai în anumite circumstanțe de celebrare unde chiar cetățenii se separă de ei înșiși prin ridicarea la destinețe cetății, la nemurire. Invers, profanarea este un gest de neutralizare a ceea ce profanează, odată profanat indisponibilul este „adus înăuntru” și redat uzului.³ Aici Agamben spune că prima ține de putere și de exercitarea ei, a doua de dezactivarea ei și de redarea spațiilor uzului comun pe care le confiscase. Explicarea exercitării consacrației numai prin putere este posibilă dar chiar această apetență a puterii pentru separare spune mai degrabă ceva despre intuiția puterii de a coloniza incinte semnificative care, totuși, o preced ca sens.

Importante sunt aici excesele consacrației și ale profanării. Excesul de separare duce la abstractizare, regimurile totalitate confiscă teritorii din ce în ce mai mari ale orașului și pe care le nulifică printr-o

¹ Agamben, Giorgio – *Profanări*, Ed. Tact, 2010, pag.59

² Ibidem, pag.60.

³ Ibidem pag.64.

folosire ritualică vidă sau printr-un exces de organizare ca deținere primară. Aici nu este numai centrul orașului în joc cu acapararea caselor consacrate deja, dar și cartierele periferice sunt, în mod paradoxal, date consacrării; gridul locuit nu pare unul dat uzului că este mai degrabă o locuire extatică, utopică, orașe ale morții. Odată cu pierrea agentului cosacrator setea de profanare este enormă, sunt recuperate teritoriile pierdute și redată folosirii, agora publică este peste tot (Piața Universității, bulevardul ca atare). Excesul profanării tinde să facă orașul exclusiv unul al uzului intens (*usus facti*) și exclusiv. Locul devine unul macerat, fără profil, informal, imposibil pentru ierarhii și nuanțe (căci ele sunt forme de separare), proprietatea tinde și ea să-și nu mai recunoască preeminența, dominantă este aici abolirea excepției și instalarea unei pauperități estetizante.

Explicitul atunci când spui context și pierderea locului. Orizontalizarea orașului.

Nu se poate imagina o priză asupra cotidianului, cotidianității, fără intuiția basculării concomitente în transcendță, fie ea religioasă sau istorică. Când în anii '60 modernitatea redescoperă orașul și-și descoperă, de fapt, propria-i istoricitate, întoarcerea „înăuntru” orașului și a meditației asupra lui o face *qua* modernitate ce se „adaptează la” și, tocmai de aceea, conservându-și, într-un mod neașteptat, radicalitatea și decuplarea programatică. E ca și cum, modernismul și-ar fi epuizat abstractul realizării sale de sine într-un exterior la propriu (cartiere periferice, orașe noi) și-și caută, de acum, negativul salvator: retorica contextului, regionalismul, istoricitatea și chiar resurecția teoretică și de atitudine în privința patrimoniului sunt, toate, forme camuflate și de conservare subtilă a dogmaticii modernității. Ceea ce apare cu această operațiune de incluziune este o stridentă cultură a *explicitului*. Nu firescul actului edificării ci retorica lui, nu difuzul așezării ci context și justificare fastidioasă, nu aparenta indiferență a survenirii construcției ci discursul integrării și preluării. Edificarea în oraș devine vină și ea poartă, în consecință, în chiar plăsmuirea ei, artificialul, premeditarea, excesul modern al organizării ca gândire tehnică și, nu fapt banal, rezistență și transmitere mundană în fața morții. Ceea ce este pierdut într-o lume a contextului și a analizelor de justificare este acea mișcare gravitațională a greutateii și densității a lui a sta alături care este chiar locul.

A fi înăuntru, a fi înafară:

Am vorbit studenților la curs de această problemă a lui a fi „în” și „în afară” dar destul de vag și a rămas ceva de cercetat în continuare. Este fundamentală și recurentă: căci este faptul de a fi conținut, nostalgia paradisului, pântecului matern, etc. apoi ea duce mereu la reflexul de „profunzime” atunci când se caută fundamentele locuirii, originarul ei. Dincolo de arhitectură este, se pare, o originară includere, conținere. Casa originară este conținătoare, redusă la adăpostul prim. În fapt, rapid spus, se vorbește aici mai degrabă de ceea ce este neautentic, caldicelul lui acasă. *In*, la Heidegger, este a fi în preajmă, a avea de a face, ca fapt-de-a fi-în lume, nu precum „apa în pahar și haina în dulap”.

Așadar „a sălășlui în” ca fapt de a fi în preajmă, faptul de a locui în preajmă, în preocupare este o semnificație categorială a Dasein-ului și constituie deschisul său. Nu este „o includere spațială”, Dasein-ul este în exterior pentru că el, singurul, există (*esența Dasein-ului rezida în existența lui*).

Pierderea includerii este stranietatea (*unheimlichkeit*), ne-adăpostirea, ne-aflarea acasă, ca fel de a fi acasă a Dasein-ului smuls acum din caldicelul lui acasă, pus, ca stare de hotărâre, pe drum. Problema descifrării curente a nostalgiei, dor de acasă și suferința pentru acasă văzută din acest unghi devine critică. Fuga (dorul) către este spre ființările toate, în preocupare, nu este fuga *de* ci fuga *către* lume, în uitare, în liniște și familiaritate (Pavel), este fuga „în” de acel „în afara” pe care-l

aduce punerea pe drum („*Ne-aflarea-acasa trebuie conceputa existential-ontologic ca fenomenul cel mai original*”. M. Heidegger FT, 257)

Felul de a fi exterior al omului este felul lui de a fi interior, cât trăiește omul este pe drum și este ne-împlinit fiind întru sfârșitul său, iar când se împlinește el nu mai este. Drumul, în-afară, este condiția sa, este înăuntrul său. Ne-împlinirea, la fel. Voința obscură de a sfârși, un acasă ultim, voința de a sfârși lumea. Omul este în-afara lui însuși, se precede pe sine, se vede pe sine venind către sine și asta prin grijă, el este cel care trece dincolo, este transcendentul, cel ce pășește în afara, problema cutiei fără ferestre la Leibnitz.

Exaltarea reprezentărilor spațiale sunt semnele inautenticității, ale subiectului încapsulat care la un moment dat iese din sine pentru a cunoaște ceva. A „vedea” în timp. Oricum, numai pe temeiul temporalității spațialitatea Dasein-ului este posibilă.

Grija ca tractare. Învierea este trezirea din viața, a muri acestei lumi și, astfel, recuperând-o înmîit.

Acasă este viitorul esențial, tripla extază a temporalității.

(*Transcendere* înseamnă a depăși iar *transcendens*, transcendentul este cel care *depaseste ca atare*, și nu acel ceva *catre care* se face depășirea. *Daseinul* este cel care în ființa lui este cel care *depaseste* și de aceea el nu este *imanentul*, acela care mai întâi este ceva în sine și care la un moment dat iese din el. Tocmai ca este ca *fapt-de-a fi-in- lume Dasein* este o ființare care în ființa sa este dincolo de sine însuși. El este deschis pentru...este loc de deschidere. (M.H. Problemele fundamentale ale fenomenologiei)

Leșirea de sub autoritatea vetrei, difuzului, condiționărilor și a necesităților gravitaționale (familie, legile cele vechi).

„*Analiza*” - *vrea ce nu e locul și duce la pierderea lui.*

Cred că analiza sau ceea ce numim acel interval de studiu ce precede în mod curent orice proiect în școală este deja un lucru comun adjudecat de ceva timp și care deja își cunoaște rutina. Astfel, proiectele de an au la bază o analiză, la fel prediplomele și diplomele însele. Ceea ce este înverdat aici este că proiectele au o cauză, sunt determinate și prefigurate de această analiză și nu apar oricum. Pentru asta există un arsenal de proceduri, observanță directă, sociologie, antropologie, studii istorice, regulamente și ceea ce se studiază, se analizează, este locul. În urma acestor tehnici ale analizei rezultă, deseori ilustrate grafic $a+b=c$, c-ul, volum simplificat, chiar casa ce urmează, în faza a doua, să fie desenată. Aici nu contează faptul că, simptomatic totuși, între aparentele concluzii și proiectul final există deseori o incongruență (pe care chiar ceea ce ne spune intuiția noastră în privința analizei o trece cu vederea), ceea ce este important aici este faptul că proiectul trebuie să rezulte dintr-un ceva ce precede și este obiectiv constiuit și care lasă în urmă tribulațiile unei prea mari subiectivități. Proiectul rezultă și este legitimat printr-un fel de cult al anteriorității care decide, în acest caz, locul. Însă în privința locului nu se pot spune, în mod paradoxal, multe lucruri. Ceea ce este luat drept fundament, și analiza locului este de mulți ani un fapt comun, este și cel mai vag și pare că se sustrage definiției. Ceea ce vreau să spun, ceea ce am observat lucrând la atelier, este că analiza *determină ce nu este locul* și duce la pierderea lui. Căci în măsura în care analiza vrea în mod obscur generalul, ceea ce este generalizabil, locul este loc tocmai pentru că este ireductibil la altceva și că este o indisponibilitate a lui funciară de a fi explicat. În tabloul cu un colț de stradă cu case parter și strada petruită ceea ce se vede nu este un nu știu ce general ci unicitatea situației, ireductibilitatea ei, ireductibilitatea ei la altceva.

Analiza este știință, teorie, iar teoria și-a pierdut originalitatea ei ca admirație, considerție pentru pură apariție în prezență, atenția respectuoasă oferită ne-ascunderii lucrului prezent în prezența lui. Devenită *contemplari* ea este decupaj (templum), gest asigurătoriu, privirea activă și incisivă și separatoare. Analiza stă pe această deturnare originală, este acțiune asupra realului, re-prezentare văzută ca program de sistematizare și modificare, realul este cel asupra căruia se avansează și *trebuie* văzut. În programul modernismului există reproșul pierderii locului (regionalismul) și, prin, urmare, locul trebuie recuperat, așadar dislocuire și elaborare, pus la dispoziția sa, măsurabil.

Indisponibilitatea locului, ireductibilul lui stă în această suspendare a privirii, perplexitatea ei în fața acestui eveniment a prezenței și a faptului uluitor că, mai înainte de toate, în această alcătuire, așezare, el *este*. Ori, această privire este una a martorului.

Situația martorului și a salvării – locul.

Martorul este cel fixat în fața unui eveniment ce-l depășește la infinit și cel ce reia narațiunea (mărturisirea) evenimentului la nesfârșit. Martorul (ca cel ce este afectat) : „*martorul vede fenomenul, dar nu știe ce vede și nu va înțelege ceea ce a văzut*”. (Jean-Luc Marion). Cu alte cuvinte, ceea ce a văzut rămâne în spatele înțelegerii complete a evenimentului (numai prin concept). Oricât pare de îndepărtată, există, cred, un plan comun între suprasarcina pe care o resimțim în fața noutății situației și structura artorului. Privirea de tip martor rămâne undeva suspendată nelimitat între excesul de intuiție, pe de o parte, și lipsa dramatică de concepte veridice pentru ca locul să se transforme în obiect pentru subiect, într-o obiectivitate pasabilă pedagogic, posibil de a fi explicată; de aceea martorul este în interval, cu alte cuvinte în întârziere față de cele două limite, în orice caz, în urma evenimentului, locul, în cazul nostru. Într-un fel nu putem avea acces deplin la situație, eșecul deținerii, reconstituirii locului ține de excesul de descriere grafică, enumerare și gest proiectiv. Ceea ce spune Marion este că martorul nu încetează să gândească acest exces de intuiție recurgând la toate conceptele disponibile lui, de unde **hermeneutica infinită** (răspuns prin concepte în întârziere față de prioritatea intuițiilor). El este în dependență radicală de locul care i-a redat privirea lui însuși, este ostatic lui, *nu este el însuși decât printr-un altul mai interior lui însuși decât ceea ce este mai intim în el*, locul este cel care, în ultimă instanță, ne privește (*veritas redarguens*).

Privirea ca regret, vag fundament pentru patrimoniu

Ceea ce exersează martorul este translația de la tipul de gândire reprezentativă la una rememorativă, cum, de fapt, îmi place să cred, este vorba de soiul de privire rememorativă și nu una care instiue și deține, o privire care privind salvează și nu explică, una care, pentru că supraviețuiește, este regret. Numesc aici privirea de tip rememorativ privirea patrimonială.

În fapt, cred, aici ar fi miza ce merită gândită, cercetată, încercată în lucrul cu studenții, în propriul lucru: Cum anume se poate ieși, depăși, încercuirea în care un anumit tip de gândire (metafizic) ne deține, ne refuză recuperarea unei anumite disponibilități de a vedea restul rămas liber, neacaparată de dominația severă a obiectelor pe care acel tip de gândire îl produce neîncetat. Gîndirea metafizică (a modernității) își reprezintă și-și reprezintă ca deținere, ob-jectum, obiect pentru subiect, iar condiția de obiectivitate este postarea unei reprezentări într-un teritoriu decuplat, epurat, necondiționat, pentru a fi reprezentat. Într-un fel, obiectul reprezentării subiectului nu există, țin de economia reprezentării, cu alte cuvinte sunt declupate din lanțul (înlanțuirea) căruia lucrul îi aparține ca lucru. Cum anume lumea epurată a obiectelor fără de lume pot deveni lucru. Sau radical spus, cum anume se poate repopula spațialitatea noastră cu acel continuum al lucrurilor, cu ceva care *există*. De fapt modernitatea a produs o lume care nu există sau există numai *pentru subiect*, o lume care nu se mai poate întoarce (deșeu! vezi „Privește orașul. A doua privire” pag.).

Am putea avea ceva în plus despre privirea patrimonială: martorul este, în fond un *supraviețuitor*, cel ce supraviețuiește unui eveniment ce-l depășește la infinit și tocmai de aceea este construit într-un fel anume, într-o anumită structură; privirea lui este regret, lipsă de șansă, ceea ce este muritor, trecutul nu este mortifiant în sensul modernului nici prezentul nu este un câmp de bătaie nici avans nici progres ci regret, privire înapoi nu Aroganță ci scrupul pentru un Altul. Ceea ce vede privirea rememorativă este ireductibilul, neînlocuibilul, ne-simplificarea generalului, refuzul interșanjabilul.

Totuși, fațada.

Poate este mult să spunem că o casă are un chip, o față și că prin acest chip, prin fațadă ea face față, se expune, se arată străzii. Orașul este un loc asimetric, orientat, iar o casă se expune în chipul fațadei principale, la stradă. Înainte de a fi ceva direct public (și nu privat) orice casă din oraș este publică prin chipul ei expus către stradă, loc deschis, luminos. Este o sărbătoare aici a prezentării și prezenței casei, o doxologie a apărției și oferirii. Într-o oarecare măsură, fațada principală a casei nu-i aparține ei în totalitate, este un început de decuplare aici, de infidelitate față de consistența interioară a casei. Fațada retablu, fațada fronton și parietal, cea care se desprinde. Și totodată, intens fidelă. Nu cred că există un raport de aderență mai subtil decât o fațadă clasică, decorată, ca mască, cea construită mai întâi și după care decorată, la substanța sa interioară. O consolă în scoică (deși inutilă) spune mai mult decât onestitatea directă a consolei metalice ca atare. Falsul spune adevărul structurii iar fațada nu mai *rezultă* conform eroismului onestității. Această mascare prin decor, gustul pentru indirect, oroarea de directețe și față de cultul onestității, în fapt gustul pentru protocol și politețe, pentru formă, fac sărbătoria și magnanimitatea luminoasă a orașului. Este o întrebare dacă Vila Rotonda are fațade în dez-orientarea și în ne-expunerea ei.

Demobilizarea modernistă a fațadei prin susținerea ei pe plăci și nu invers, banda orizontală sau peretele de sticlă, eliberarea colțului și, mai cu seamă, decuplarea de la sol, transformă fațada în coajă, într-o supraexpunere, de acum. Fațada liberă spune că miza decupării unei ferestre în structură și negocierea elaborată sunt nule. Ea devine repede un dispozitiv de filtrare a luminii și a aerului sau membrană estetică. Realizarea unei fațade acum este o dramă și o indispoziție: gustul recent pentru grid aparent tectonic dar care trebuie să-și deconspire undeva inoperantul, lipsa de structură alta decât cea punctuală arată invertirea fațadei.

Poate tocmai de aceea la atelierul studenților meditația asupra fațadei a irumprt neașteptat ca portanță. Fațada este în criză iar „puntea termică” îi pune capac, totul devine problematic, fațada flotează pe corpul structural, celebra sinceritatea a expresiei este evacuată ca irelevantă. „Minciuna” fațadei este mai *adevărată* pentru casă decât sărăcia economică a structurii.

conf.dr.arh. Florian Stanciu

30.10.2018.